

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерства образования и науки Республики Дагестан

МКУ "УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ" МУНИЦИПАЛЬНОГО

ОБРАЗОВАНИЯ "ХАСАВЮРТОВСКОГО РАЙОНА"

МКОУ "Генжеаульская СОШ им.М.М.Зумаева"

РАССМОТРЕНО

На заседании ШМО

Темиртдинова С.А.

Протокол №1
от «27» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель
директора по УВР

Шихмурзаева Г.К.

Протокол №1
от «27» 08 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Махтиев А.С.

Приказ №652
от «30» 08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном (кумыкском) языке»

для обучающихся 2 класса

с.Генжеаул 2024-2025

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерства образования и науки Республики Дагестан

МКУ "УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ" МУНИЦИПАЛЬНОГО

ОБРАЗОВАНИЯ "ХАСАВИЮРТОВСКОГО РАЙОНА"

МКОУ "Генжеаульская СОШ им.М.М.Зумаева"

РАССМОТРЕНО

На заседании ШМО

Темиртдинова С.А.

Протокол №1
от «27» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

**Заместитель
директора по УВР**

Шихмурзаева Г.К.

Протокол №1
от «27» 08 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Махтиев А.С.

Приказ №652
от «30» 08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном (кумыкском) языке»

для обучающихся 2 класса

с.Генжеаул 2024-2025

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Аслу школалар учун яратылган кѳумукъ адабиятдан уългюлю програм-
ма Федерал пачалыкъ билим берив стандартны (ФГОС-ну) аслу умуми билим
берив программасыны талапларына кюрчюленип тизилген. Шо стандартларда
муаллимлени ишинде янгы педагогика кѳайдаланы кѳоллав масъалалары, охув-
чуланы хас айрылыкълары, оланы чагъы, билим ва оъсов даражалары, гъалиги
жамият яшавуну талаплары, милли школаланы ишини бай сынавлары ва илму-
ахтарыв ишлер гёз алгъа тутулган.

Кѳумукъ тилде юрюлеген дарслар жамият кѳуллугъун кюте: олар милле-
тибизни менлигин сакълай, ана тилде гъакълашыв, кѳатнашыв чараланы кюте-
генден кѳайры да, халкъны маданият байлыгъын артдыра, пикир этив мер-
дешлерин камиллешдире. Програмагъа гёре охув дарсларда яшлагъа белгили
билимлени, бажарывлукъланы берив булан бирче, оланы умуми оъсовюне кѳ-
мек этив гёз алгъа тутулган. Шу муратланы яшавгъа чыгъармакъ учун яшланы
бары да затдан алдын текстни тюз англап, чалт, чебер охумагъа ва китап булан
ишлемеге уъретме тюше.

Башлапгъы класларда яшланы охувгъа уъретивню аслу борчлары
шулардыр:

- текстни англап уъренивню кюрчюсюнде тюз ва чалт охув мердешлерин
яратмакъ;
- билимни ва тарбияны кюрчюсю болган китап булан ишлеп болагъан
этмек ва оланы пикир этив мердешлерин теренлешдирмек, сёз хазнасын арт-
дырмакъ;
- - яшларда тергевлюкню, ишге гъаваслыкъланы, охувда оъзбашына ишлеме
бажарагъанлыкъланы тувдурмакъ ва оланы кылыкъ (эстетика) якъдан тарбияла-
макъ;
- тюрлю чебер текстлер булан ишлеме болагъан бажарывлукъланы ярат-

макъ; охувгъа, билим алывгъа иштагылыгъын артдырмакъ;

- чебер асарланы охуйгъанда тюрю гыслени яратма, яшланы сѣзге эсте-

тика якъдан янашма, чебер асарланы маънасын англама уыйретмек;

- яшланы адабият тилни къайдаларына кюрчюленип сейлемеге ва язмагъа уыйретмек;

- чебер адабитны кюрчюсюнде къурдашлыкъ, дослукъ, тюзлюк яхшы къылыкълардан экенлигин беклешдирмек;

- чебер адабиятны кюрчюсюнде яшланы оъз ватаныны, халкъыны маданиятына бакъгъан сюювюн артдырыв;

- тюрю чебер текстлер булан ишлеме болагъан бажарывлукъланы яратмакъ; охувгъа, билим алывгъа иштагылыгъын артдырмакъ;

- чебер асарланы охуйгъанда тюрю гыслени яратма, яшланы сѣзге эстетика якъдан янашма, чебер асарланы маънасын англама уыйретмек

- чебер адабитны кюрчюсюнде къурдашлыкъ, дослукъ, тюзлюк яхшы къылыкълардан экенлигин беклешдирмек;

- чебер адабиятны кюрчюсюнде яшланы оъз ватаныны, халкъыны маданиятына бакъгъан сюювюн артдырыв.

Къумукъ тилде юрюлеген дарслар охувчуланы тилин оъсдюрювде, оланы тилин бай этивде, яшланы тил культурасын ва сѣйлев имканлыкъларын артдыривда аслу кюрчюлеринден бири болуп токътай.

Адабият охув предмет гысапда уыйретив масъаладан къайры, тарбиялавчу масъаланы да кюте.

Текстлени охуйгъанда гыслени (сююнч, тамаша болув, къайгыырыв ва ш.б.) берип, сонг да охулгъан гесекге оъзюню къаравун да айтып билмеге герек.

Адабиятны курсунда яшлар школада инче саниятны асарлары гысапда халкъ авуз яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола.

Шону натижасында эстетика тарбияны кюрчюлери салына. Охув учун берилген

материал табиятны, жамият яшавну ва инче саниятны исбайылыгын англамагъа ва уйренмеге кѣмек эте.

Башлапгъы класларда ана тилни уйретив тилни гъакъындагъы илмугъа ва тил оьсдюрювге бакъгъан якъда биринчи абат гъисаплана. Ана тил дарслар оьзге охув предметлер, айры алгъанда охув дарслар булан тыгъыс байлавлукъда юрютюлме герек.

Уьлгюлю программа муаллимлеге шулай имканлыкълар бережек:

- 1) башлапгъы класлар учунгъу Федерал билим берив стандартларда гѣрсетилген метапредметлик, энчилик ва предметлик гъасиллеге етишмеге кѣмек этежек;
- 2) «Къумукъ тил» предметни планлашдырылгъан гъасиллерини къурулушун, ону ичделигин ичделигин учунгъу йыллагъа ва сагъатлагъа гѣре бѣлюп Федерал билим берив стандартлагъа, башлапгъы класлар учун онгарылгъан Уьлгюлю аслу билим программасына ва Уьлгюлю тарбиялав программагъа гѣре гелишдирме кѣмек этежек;
- 3) гъар класда болмагъа герек тематика планланы камиллешдирмеге, дарсларда юрюлмеге герек тюрю-тюрю ишлени теренлешдирмеге кѣмек этежек.

Программада охув предмет башлапгъы класларда гѣрсетилген планлашдырылгъан гъасиллери (энчили, метапредметли ва предметли) не муратларда уйренилме гереги гѣрсетилген. Энчили ва метапредметли гъасиллер адатлангъан методика къайдаларда ва ана тилни уйренегенде огъар хас болагъан метод къайдалагъа гѣре берилген. Программаны предметли планлашдырылгъан гъасиллери йыллагъа гѣре берилген.

Программада охув материал класлагъа гѣре пайлангъан, темаланы гезиги, оланы уйренегенде предметни ичделигине ва яшланы психология айрылыкъларын, оланы чагъын гъисапгъа алып сагъатланы къадары да берилген.

Программа учителни яратывчулукъ сиптечилигин кемитмей, огъар про-

грамманы аслу ичделигин сакълап, тюрлю-тюрлю метод ёлланы кьолламагъа имканлыкъ бере.

Курсну умуми характеристикасы

Охув курсну кьумукъ, рус, Дагъыстанда яшайгъан башгъа миллетлени вакиллери яратгъан чебер асарланы кьуршай. Яшлар башлапгъы класларда инче саниятны асарлары гьисапда халкъ авуз яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола.

Адабиятны курсундан программа шулай затланы гёз алгъа тутат:

- Авуз тилни тюрлюлери. Тил культурасы.
- Текстни тюрлюлерини уьстюнде иш гёрюв.
- Чебер асарланы уьстюнде ишлев.
- Охума герекли асарлар. Охув культурасы.

Биринчилей «Авуз тилни тюрлюлери. Тил культурасы» деген бёлюкде сёйлев, охув, языв мердешлени беклешдирмек учун авуз тилни языв тилден айырып бажарма тюше. Тил культурасына гёре яшлар тюз ва таъсирли сёйлеп бажарма герек. Шолай сёйлеп билмек учун тилни токъташгъан языв ва сёйлев къайдаларындан тайышмай сёйлеме ва язмагъа билме герек.

Программаны талапларына гёре 1- 4 класларда бары да охув дарсларда тюз, чалт, англап, чебер охув мердешлер болдурула. Шо муратны яшавгъа чыгъармакъ учун тюрлю асарланы охума, гъар заман оланы уьстюнде ишлеме тюше.

Биринчи класда яшлар англап, тюз, бувунлагъа гёре охумагъа уьйрене.

Шо класда яшлар текстге гёре, муаллим береген соравлагъа гёре гиччи текстлени хабарлайлар. Текст булан юрюлеген бары да иш муаллим булан бирче этиле.

Биринчи класны ахырына бир минутда 20-25 сёз охума герек.

Экинчи класны охувчулары сав сёзлени бувунлагъа бёлмей охуп бажармагъа герек. Охума къыйын сёзлер буса бувунлагъа гёре охула. Экинчи клас-

ны ахырына бир минутда 30-40 сёз охума герек.

Уьчюнчю класда охувчулар, сав сёзлер булан паузаланы ва логика

ургъуланы сакълап, текстлени охуйгъанда гъислени (сююнч, тамаша болув, къайгъырыв ва ш.б.) берип, сонг да охулгъан гесекге оьзюню къаравун да айтып билмеге герек. Уьчюнчю класны ахырына бир минутда 50-60 сёз охума герек.

Дёртюнчю класны ахырында охувчулар англап, чалт ва аян кюйде охуп билеген мердешлеге ес болалар. Охувчу IV-нчю класны ахырында бир минутда 90 сёзню охуп болмагъа герек.

Адабият дарсларда диалог, монолог кърма бажарывлукъ, тюрлю текстлер булан, оьзбашына охув китап булан ишлев мердешлер яратыла, сёзлюклерден, тюрлю справочниклерден тарыкълы болагъан информацияны тапма уьйрене.

Охув дарсларда яшланы сёйлев тили оьсе, шо саялы программада яшланы сёз хазнасын жанландырагъан ва байлашдырагъан, сонг да байлавлу сёйлевню болдурагъан чалышывгъа айрыча ер гёрсетиле.

Программада охув мердешлерин оьсдюрювге аслу тергев бериле. Охув дасларда текстлени маъналы гесеклеге бёлме уьйретме, хабарлав, суратлав, пикирлешив сочинениелер ва изложениелер языла.

Программада текстни чебер охума ва ону тюрлюлерин айырыв мердешлер яратывгъа тергев бериле. Текстге гёре план къруп, ону маъналы гесеклеге бёлуп, гъар гесекге баш салып бажармакъ. Текстни савлай яда айры маъналы гесеклеге гёре хабар этип бажармакъ. Текстни аслу маънасын башы булан урушдурмакъ. Охулгъан текстни тюрлюлерин айырып бажармакъ: хабарлав, суратлав, пикирлешив. Охувчу текстге оьз къаравун айтып, багъа берип текстлени хабарын оьзбашына айтып, тынч план къруп, толу ва къысгъартып, текстни маънасын хабарлап бажармагъа герек. Илму ва чебер текстлени бири -

биринден айырып, башгъалыкъларын гёрсетип бажарма герек.

Программада чебер асарланы уьстюнде ишлевге айры тергев бериле.

Охувчуланы жамият-политика англавларын генглешдиреген чебер ва публицистика асарлар, язовчуланы сайламлы ва авуз яратывчулугъуну асарлары охула.

Охувчулар адабият текстлени аслу журалары булан ва оланы башгъалыкълары булан таныш болалар. Олар текстни маъналы гесеклеге бёлмеге, аслу пикруну тапмагъа, баш маънаны экинчи даражалыдан айырмагъа текстни планын этмеге, оьзю охугъан затгъа багъа бермеге уьйренелер: яшланы сёзлюк хазнасын генглешдирив, мугъкамлашдырыв ва жанландырыв иш узатыла.

Программада охума герекли асарлагъа ва охув культурасына тергев бериле. Бу бёлюкде тюрлю - тюрлю текстлени, тюрлю жанрларда язылгъан асарланы охув къайдалар гёз алгъа тутула. Охума герекли асарлагъа къумукъ, рус, Дагъыстанда яшайгъан башгъа миллетлени вакиллери яратгъан чебер асарлары гирме тюше. Ондан къайры охув курсу илму макъалаланы гёз алгъа тутула.

Яшлар школада инче саниятны асарлары гысапда халкъ яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш болма герек. Пограммагъа гёре яшлар адабият асарланы бары да жураларын билме тюше: ёммакълар, шиърулар, хабарлар, айтывлар, чечеген ёмакълар ва ш. б .

Булай тематика яшлагъа ювукъ къылыкъны гъакъындагъы асарлар кёп ерни ала. Ватанны, паракхатлыкъны ва дослукъну, яшланы яшаву ва ишлери, адамланы яшаву ва загъматы гъакъындагъы яшланы англавлары кёп къадарда генглеше. Яшлар школада инче саниятны асарлары гысапда халкъ яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола. Шону натижасында эстетика тарбияны кюрчюлери салына. Охув учун берилген материал табиятны, жамият яшавну ва инче саниятны исбайылыгъын англамагъа ва уьйренмеге кёмек эте, охувчуланы тил культурасы арта.

КЪУМУКЪ АДАБИЯТГЪА УЪЙРЕТИВНИ ИЧДЕЛИГИ

Китап. Билим.

М. Атабаев. Байрам гюн. М. Атабаев Бешни йыры. Ж. Керимова. Яхшы
яш. К. Султанов. Макътав болсун китапгъа. Н. Ханмурзаев. Охуйгъан азиз
яшлар. И. Бамматханов Къоччакъ Алабай (Болгъан иш)

Китап ва билим булан байлавлу асарланы охув. Яшлагъа билимни
батгъычындан гётериле туруп, олар янгы-янгы билимлеге ес болажагъын, геле-
жекде уьстюнлюкlege етишежегин англатмакъ. Китап – билим хазнасы экенни
яшлагъа тюшюндюрмек.

Халкъ авуз яратывчулугъу.

Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки). Не негер берил-
ген? (Что, для чего?) Къакъакъ йырлар (Колыбельные песни). Жичив ва тари
(Воробей и просо). Янгурну гъакъында (Про дождь). Земире (обряд вызывания
дождя). Аتكъай. Юмунчукъ (Жмурки). Яшланы оюнлары (Детские игры). Мас-
харалар (Шутки). Чечеген ёммакълар (Загадки). Янгылтмачлар (Скороговорки).
Яшланы «Къарчыгъа» журналындан. (Из детского журнала «Соколенок»). Хо-
раз тавукъму дагъы? (Петух разве курица?). Физкультура минутлар. (Физкуль-
турные минуты). Ёммакълар. (Сказки). Тенг уьлешив (Халкъ ёммакъ). (Дележ
поровну (народная сказка). Тилчи бёрю акъайгъа гьиллачы тюлкую акъай берген
жаза (Халкъ ёммагъы). (Наказание хитрой лисы ябеды волка). Ким-ким уяв,
ким уяв? (Халкъ ёммагъы). (Кто бодр? (Народная сказка). Агъа-ини (Къумукъ
халкъ ёммагъына гёре). (Братья (По кумыкской народной сказке)). Н. Магъам-
матов. Шекер ва туз. (Сахар и соль). Гюзню аламатлары. (Причуды осени). И.
Асеков. Яй ва гюз. (Лето и осень). А. Межитов. Савусгъанны мактабы. (Со-
рочья школа). У. Мантаева. Ажай. (Мама). А. Жачаев. «Къоччакъ» Паша.
(«Смелый» Паша). К. Абуков. Къапучу. (Вратарь). Ж. Закавов. Гюз. (Осень). Ш.
Альбериев. Агъачлыкъда гюз. (Осень в лесу). Р. Устарханова. Аслангъан гюз.

(Ранняя осень). Уьягъю. (Семья). М. Атабаев. Кёп сюемен. (Очень люблю).
Мен доктор болажакъман. (Я стану врачом). В. Атаев. Неге татли экен? (Почему же сладкий?). Къарт болмай тур. (Не старей). У. Мантаева. Арсланны ажайы. (Мама Арслана). Уый ишлеге кёмек этив. (Помощь в домашних делах). М. Ягъияев. Иса (Къызардашы гиччи эркъардашыны гъакъында). (Иса. Сестра о младшем брате). Ш. Альбериев. Сегиз чабакъ. (Восемь рыб). Адиллик. (Благовоспитанность). Рагъмулукъ. (Доброта). А. Акаев. Бир хабар. (Один рассказ). М. Атабаев. Баракалла. (Спасибо). М. Темиров. Борчубуз. (Наш долг). С. Токъболатов. Яхшы яшланы йыры. (Песня хороших мальчиков). Къ. Шамсутдинов. Ким этер? (Кто сделает?). К. Султанов. Яшлар ва къушлар. (Дети и птицы). У. Мантаева. Арсланны биржасы. (Биржа Арслана). Ш. Альбериев. Савгъат. (Подарок).

Къурдашлыкъ. Дослукъ (Дружба)

А. Вагъабов. Сют пайлав. (Дележ молока). А. Жачаев. Сапарда. (В путешествии). А. Алимоллаев. Къурдашлар. (Друзья). М. Атабаев. Ант. (Клятва).
Къочкъарлар. (Бараны).

Къыш (Зима)

Хошгелдинг, къыш! (Добро пожаловать, зима!) М. Атабаев. Къыш гелди. (Зима наступила). Аتكъай. Чана чабыв. (Катание). Б. Гъажиев. Сувукъмурза. (Дедмороз). М. Атабаев. Бизин ёлка (Наша елка). Б. Магъамматов Къышны масхарасы (Шутка зимы). А. Межитов. Айлар (Месяцы). И. Керимов Къара къаммакъ (Черное перекасти поле).

Тил (язык). Халкъ (народ). Ватан (Родина)

Н. Магъамматов. Ана тилим...(Родной язык). М. Атабаев. Ана тил (Родной язык). Къумукътюз (Кумыкская равнина). Москва. С. Мамаева. Ана тил (Родной язык). А. Сайитов. Ана тилим (Мой родной язык). Къумукъ халкъым (Мой народ). Къумукъ элим (Моя Родина). Къумукътюз (Кумыкская равнина).

Уллу алим ва муаллим (Большой ученый и учитель). Уллубий Буйнакский.

Эсделиклер (Воспоминания). А. Аскерханов. Къонакъ яш (Мальчик в гостях).

А. Межитов. Ватан деген не затдыр? (Что такое Родина?) Сарихум (Сарикум).

А. Акъаев. Уллу — гиччи (Большой — маленький).

Гъайванлар ва къушлар (Животные и птицы)

А. Акаев. Сыйыр бизге не бере? (Корова нам что дает?) М. Сатиев. Ачув-

лу парахат болду (Злой успокоился). А. Гъамитов. Къоччакъ кирпи (Смелый

ежик). М. Ягъияев. Арслан. Маржанатны мишиги (Кошка Маржанат). М. Ягъи-

яев. Къызыл хораз (Красный петух). Мени жагъам (Моя галка). Ш. Албериев

Бёрюлени закону (Закон волков). С. Мамаева. Тюекъуш (Страус). Ш. Албериев.

Къыр жижек. (Дикий цыпленок).

23 февраль — ватанны якълавчусуну гюню (23 февраля – День за-

щитника Отечества)

Ж. Керимова. Бизин армия (Наша армия). М. Атабаев. Солдат яшлар (Де-

ти-солдаты). А. Вагъабов. Гёгюрчюнлер (Голуби). М. Сатиев. Къашгъалакъ.

Кёпден къаравуллангъан язбаш (Весна, которую давно ждали). К. Султанов.

Язбаш геле (Весна приходит). А. Жачаев. Язбаш (Весна).

8 март — къатынланы халкъара гюню (8 Марта – международный

женский день)

В. Атаев. Сурат дарсда (На уроке рисования). Табиатны гючю (Сила при-

роды). А. Магъамматов. Мени анам (Моя мать). С.. Токъболатов. Яз эртени (Ве-

сеннее утро). Б. Гъажимурадов. Гиччипав ва тут терек (Ребенок и тутовник). Б.

Гъажиев. Къушлар (Птицы).

Загъматны ва язбашны гюню (Праздник труда и весны)

А. Абакаров. Хошгелдинг, биринчи май! (Добро пожаловать, 1 Мая). Б.

Астемиров. Май байрам (Майский праздник). 9 май — устьюнлюкню гюню (9

Мая — День победы). А. Акавов. Биз давланы суймейбиз. (Мы не хотим вой-

ны). Б. Атаев. Жюнгютейли Юсуп Акаевни йыры (Песня Юсупа Акаева из Джюнгютая). Къарланюртлу игит (Герой из Карланюрта). А. Сайитов. Игит Абдурагъман (Герой Абдурахман). Россияны игити (Герой России). Солдатгъа памятник (Памятник солдату). М. Абуков. Аждагъа (Дракон). А. Акъаев. Гъей къойчу! (Эй чабан!) А. Вагъабов Къошда (В шалаше). М. Халилов. Яйсан янгур (Тёплый летний дождь). М. Атабаев. Гол. Мурат ва къаргъа (Мурад и ворона). Суратчы яш (Мальчик-художник). С. Мамаева Ай-яй-яй! Б. Магъамматов. Гёзел яй (Красивое лето).

2-нчи класда «Къумукъ адабият» предметни уыйренив шулай универсал

охув гъаракатланы болушдурмагъа кёмек эте.

Тюшюнүв универсал охув гъаракатларын:

— текстлердеги сёзлени къутгъармай, савлай, оланы ичиндеги гъарпланы

яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз охумакъ, гиччирек проза ва шиъру

текслени чебер охумакъ (къыйматлавсуз);

— чебер асарланы оланы темаларына гёре (Ватанны, табиятны, жан-

жаныварны гъакъында), жанрлагъа гёре (авуз яратывчулукъ, хабар, шиъру) бир

бири булан тенгleshдирип, оланы журалагъа бёлюп бажармакъ);

— асарланы жанрлагъа гёре айырып къысгъача оланы хасиятларын бел-

гилемек (авуз яратывчулукъ, адабият асар, хабар, шиъру);

— уыйренген англавланы (тамур, аваз, гъарп, сёз, жумла, текст) оланы

белгилери булан нисбатлашдырмакъ;

— ёммакъны, хабарны, шиъруну анализ этип бажармакъ: темасы, асарны

аслу маънасы, текстден асарны игитин суратлайгъан сёзлени тапмакъ, ону ха-

сиятларына къыймат бермек, игитлени бир бири булан тенгleshдирмек, агъва-

латланы гезигин токъташдырмакъ (ёммакъда яда хабарда);

— шиъруну анализ этмек: къайсы жанргъа гирегенин айтмакъ, тен-

гleshдирилени, гёчюм маънада къоллангъан сёзлени гёрсетмек, оланы маъна-

ларын контекстге гёре яда сёзлюклени кёоллап, англатмакъ.

Маълуматланы (информацияны) уьстюнде иш гёрюв:

— кюрчю материал булан ишлемеге уьйренив: охув китапдан ва сёзлюклерден пайдаланыв;

— сёзлюк булан пайдаланып кёп маъналы сёзлени маъналарын токъташдырыв;

— кюрчю материаллар булан пайдаланып, тийишли информация булан пайдаланыв;

— текстге гёре сурат этив;

— китапны ичделигин билмек, авторну фамилиясына гёре каталогдан китапны излеп тапмагъа билмек;

— китапны ичделигине гёре ону темасын ва ич маънасын айтып бажармакъ;

— сёзлюклер булан пайдаланып билмек;

Гъакълашыв универсал охув гъаракатлары:

— бир затны гъакъында оьзюню оюн айтып бажарыв, гишини ойларына тынгламагъа уьйренив;

— сёйлевчю булан уьзюрлю аралыкълар тутмакъ, сёйлев кылыкъ къайдаларын сакъламакъ;

— гишини проблемагъа къарайгъан кююне тюшюнмек;

— авуздан берилген темагъа диалог тизмеге уьйренмек;

— диалогда ортакъчылыкъ этип билмек, диалогну юрютюв къайдаларын сакълап, тюз интонация булан охумагъа бажармакъ;

— оьзю охугъан текстни яда эшитген текстни авуздан яда язып гъасиллер чыгъармакъ.

— диалогда ортакъчылыкъ этмек, охугъан текстге соравлар салып, ону хабар этип айтып билмек;

— табиатны авуздан суратлап бажармакъ;

— гиччирек хабарлар, ёммакълар язмагъа уйренмек, чечеген ёммакълар ойлашмакъ;

Низамлашдырыв универсал охув гъаракатлары:

— китапны охугъанда оъзюнде тувувулунгъан гъислени къыйматдлап бажармакъ;

— охугъан яда эшитген асарда суратланагъан ишлени гезигин эсинде сакъламакъ;

— асарны охуйгъанда яда огъар тынглайгъанда дарсда салынгъан масъаланы унутмай тергевлю кюйде оьтгермек;

— уьлгюге гёре дарсда салынгъан муратны яшавгъа чыгъарывун тергемек.

Бирче иш гёрюв (совместная деятельность):

— бирче юрюлеген ишни мурадын англап, шо муратгъа етишмек учун

бирче планлар кърма уйренмек; танкыт этегенде таъли тил булан сёйлемек;

оъзюне этеген замечаниелени де тюз англамакъ;

— гъар не ишни де арагъа салып ойлашып ва гъасиллер чыгъарып давлашмай оьтгермек;

— оъзюне тапшурулгъан гъар ишни жаваплы кюйде оьтгермек;

— гъар ишге оъзю этген кършумну къыйматлап билмек

БАШЛАПГЫ КЛАСЛАРДА «КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТ-

НИ УЙРЕНИВДЕ ОХУВЧУЛАР ЕТИШМЕ ГЕРЕКЛИ

ПЛАНЛАШДЫРЫЛГЪАН ГЪАСИЛЛЕРИ

ЭНЧИЛИ ГЪАСИЛЛЕРИ

(личностные результаты)

Башлапгы класларда «Къумукъ адабият» предметни уйренивде охувчулар етишме герекли планлашдырылгъан гъасиллери тарбиялав гъаракаты булан байлавлукъда юрюле, неге тюгюл олар охувчуну оьсюв барышын оьзю-оьзюн оьсдюрюв мердешлерин теренлешдире. Энчилик гъасиллери предметни уйренивде жамият гъаракатлары, аралыкълары, нормалары булан, охувчуланы оьз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав булан тыгъыс байлавлу.

Башлапгы класларда ана тилни уйренивде охувчулар етишме герекли энчили гъасиллер шулардыр:

ватандаш-патриотлукъ тарбиялав:

— оьз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) охувчуланы къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав; Ватанны сююв, абурлав, оьзюню миллетине амин болув, анадаш топурагъыбыз Къумукътюзге бакъгъан сююв гъислени тарбиялав ва патриот гъислерин гючлендирив;

— охувчуланы анадаш халкъыбызгъа ва оьзге халкълагъа бакъгъан сюювюн артдырыв; намус, эдеп, къылыкъ булан байлавлу гъислерин артдырыв, жаваплыкъны, ватандашлыкъны ва патриотлукъну болдурув; охувчуланы эстетика гъакъылын оьсдюрюв; экология культурасын яратыв

— жамиятда юрюлеген яшав-туруш гъалланы бидирив; дюньягъа тюз къаравларын яратыв; къувунлу гъалларда оьзюн тутуп ва башгъалагъа зиян болмайгъан гъалда иш гёрме уйретив;

— загъматгъа тюз къаравну, жамият борчну кютме гъазирликни, наму-

слукъну, адамланы ишлерин ва хасиятларын тюз багъалавну ёлларын сездирив;

ругъ ва эдеп-къылыкъ тарбиялав:

— халкъыбызны ругъ байлыкъларындан пайдаланма уыйретив; гъалиги

замангъы агъамиятлы масъалаланы ичинде баш алып болмагъа уыйретив; гъар

адамгъа тюз ярашып, ону яшав сынавларына гёре озтёречелигин, яшавгъа

озтёрече къаравун тюз англав;

— эдеп-инсап, къылыкъ-тарбия, адамгъа языкъсыныв, уллугъа абур, сый,

гъюрмет этив хасиятланы тарбиялав; яшав гъалланы тюз англамагъа, оланы

агъамиятын, себеплерин, бир-бири булангъы байлавлугъун гёрсетив;

— адабият асарланы игитлерини асил хасиятларына асасланып охувчула-

ны патриот ругъда тарбиялав; бизин адатларыбызны, къумукъ халкъгъа хас бо-

лагъан къылыкъланы, хасиятланы асырап, аяп, озлени хас кююнде юрютмеге

ва сакъламагъа уыйретив;

Эстетика тарбиялав:

— охувчуланы чебер эстетика озсювюне тийишли шартлар болдурув,

оланы яратывчулукъ бажарывлукъларын озсдюрюв; адамдагъы, айлана табиат-

дагъы аривлюкню, гёзелликни гёрге, ону сезме, гъис этме уыйретив.

— текстни, асарны чебер охуйгъанда сакъланма герек къайдаларын, ола-

ны эстетика янын сезмеге уыйретив; гъар адабият асарында ва къумукъланы

авуз яратывчулугъунда аривлюкню, чеберликни аламатлары гъис этме уыйре-

тив.

— чебер асарлагъа, чебер сёйлевге эстетика якъдан багъа берме, оланы

чебер аламатларын аян этме уыйретив; бизин адатларыбызны, къумукъ хал-

къгъа ва озге халкълагъа хас болагъан къылыкъланы, адатланы, хасиятланы

асырап, аяп, озлени хас кююнде юрютмеге ва сакъламагъа уыйретив.

савлукъ сакълав тарбиялав:

— савлукъгъа, къаркъарагъа пайдалы ва савлукъгъа къоркъучсуз гъара-

катлагъа етишмекни тарбиялав

— къаркъара савлугъун ва ругъ савлугъун аяп сакълама уыйретив.

загъмат тарбия:

— яшлыкъ загъматда чыныгъагъанын англатып, яшавдан ва чебер асарлардан мисаллар гелтирип, охувчуланы гъар тюрлю загъмат мердешлеге, гелтирив

— охувчуланы иштагъын тартагъан мердешли саниятлагъа къуршав.

экология тарбия:

— яшланы табиятны сакълав ва къорув ругъда тарбилав, табиятны къоруп сакълавну гъакъында да адабият асарлагъа асасланып англатыв ишлер юрютмек;

— табиятны суратлайгъан текстлени гечегенде айлана табияттагъы аривликню, гёзелликни гёрме, сезме, гъис этме уыйретив;

— табиятны тазалыгъын болдурма, огъар зарал гелтиреген гъаракатлардан сакъланмагъа уыйретив;

илму-ахтарыв билимин къыйматлав:

— дюньяны гёрюнюшюн суратлайгъан башлапгъы илму англавларын, шолай да тилни системасы булан байлавлу англавларын теренлешдирип;

— яшланы теренден ойлашдырагъан масъалалагъа тергевюн бакъдырып, оланы озъбашына илму-ахтарыв ишлер юрютме бажарывчулугъун теренлешдиримек;

МЕТАПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

Башлапгъы класларда «Къумукъ адабият» предметни уйренивде охувчулар етишме герекли метапредметлик гъасиллери шулардыр:

Аслу логика гъаракатлары:

— темасы бир, тек башгъа-башгъа жанрларда язылгъан асарланы тенгleshдирмек, тематикасы башгъа, тек бир жанргъа гиреген текстлени тенгleshдирмек;

— чебер асарланы темасына, аслу маънасына, къайсы жанргъа гирегенине гёре тенгleshдирмек; асарны ону автору булан нисбатлашдырмакъ;

— асарланы бир бири булан тенгleshдирмек учун кюрчю белгилерин токъташдырмакъ;

— асарланы жанрлагъа, тайпаларына (жураларына) ва авторлагъа гёре айырмакъ;

— текстлени тюрлюлерин тенгleshдилив (хабарлав, суратлав ва ойлашыв текстлер);

— тизими бузулгъан агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырыв, аннотация языв

— охув масъаланы чечегенде маълуматлар азлыкъ этегенни гъис этип, янгы къошум маълуматлар гелтирип билмек.

Аслу илму-ахтарыв гъаракатлар:

— муаллимни кёмеклиги булан илму-ахтарыв ишни мурадын билмек;

белгили бир гъалны тувдурагъан шартланы гелишин билмек;

— масъаланы чечеген бир нече вариантларын тенгleshдирип, олардан лап да къыйышагъан вариантын англатып бажармакъ (алданокъ берилген белгилеге гёре);

— алданокъ берилген плангъа гёре гиччирек илму-ахтарыв иш оьтгермек:

ахтарагъан объектни хас белгилерин, оланы бир-бири булангъы байлавлугъун

токът ашдырмакъ;

— натижалар чыгъармакъ, оъзю ытгерген ахтарыв ишлеге гёре далиллер

гелтирип толумлашдырмакъ (бёлюкlege бёлюп, тенгleshдирип);

— уллулагъа сорап, оланы да къуршап, проект иш ытгермек;

— гъаракатланы, гъалланы оъсювюн, оланы натижаларын прогноз этмек;

Информацияны уъстюнде ишлев:

— герек-тарыкъ кюрчю материалланы (источниклени) табып бажармакъ,

масала, талап этилеген информациягъа гёре сёзлюклени къоллап бажармакъ;

— сёзлюклени, охув китапланы къоллап тюз ва тюз тюзюл информация-
ны айырып билмек;

— муаллимни, уллуланы, ата-ананны кемеклиги булан сёзлени язылышы,
айтылышы, этилиши, оланы маъналары гъакъында къоркъунчсүз чараланы
гёрюп, информация тапмагъа уыйренмек;

— салынгъан охув масъалагъа гёре языв ва авуз текстлер гелтирип бажар-
макъ, оъзю тил масалаларына багъышлангъан шолай таблицалар ва схемалар
этип бажармакъ;

Башлапгъы школада охув йылны ахырына шулай гъакълашыв универ-
сал охув гъаракатланы болдурма герек:

Гъакълашыв:

— оъзюню ойларын ва гъислерин языв тилде яда авуздан салынгъан му-
ратгъа ва белгили бир ситуациягъа гёре тюз къуруп ва англатып болмакъ;

— сёйлевчюге гъюрметли кюйде янашып, диалогда ва эришивлю
масъаланы арагъа салып ойлашагъанда оъзюню тюз ёлда тутуп бажармакъ;

— ойлар, пикрулар, къаравлар рас гелмей, бир нече тюрлю болма
ярайгъанны англамакъ;

— пикруларын, ойларын башгъалар булангъы аралыкъда сёйлевню кы-
лыкъ къайдаларындан тайышмай айтмакъ;

— авуз ва языв тиллерде ситуациягъа гёре текстлер тизип билмек (суратлав, ойлашыв ва хабарлав)

— оъзю яда биревлер булан бирче этген илму-ахтарыв ишни натижасын чыгъарып гиччирек докладлар этип бажармакъ

— этеген докладаына гёре суратлар, слайдлар этип, оланы къоллап бажармакъ.

— оъзгелени сёйлевюне янашып тынглап ва сёйлеп бажармакъ, сёйленеген затны англамакъ, сёйлевде къолланагъан янгы сёзлени эсде сакъламакъ ва сёйлев чеберликни гъис этмек;

— текстни чебер охуп, текстге соравлар салып ва ону авуздан хабарлап билмек;

— гъакълашывда монологну, диалогну герекли ерде тюз къоллап бажармакъ;

Башлапгъы школада охув йылны ахырына шулай низамлав универсал охув гъаракатланы болдурма герек:

— натижа чыгъармакъ учун оъзю оъзюню ишин салынгъан масъалагъа гёре планлашдырып бажармакъ;

— этме герек ишлени низамлы, системалы кюйде оьтгермек.

— тюзевлю, онглу ва тюзевсюз, онгсуз этилген охув ишлени себебин токъташдырып, исбат этип бажармакъ;

— оъзюню охув гъаракатларын оъзюню классында охуйгъан яшланы гъаракатлары булан тенглешдирип, оланы берилген белгилеге, оьлчевлеге гёре тюз къыйматлап бажармакъ;

Бирче гъаракат гёрюв:

— охув масъалаланы чечивде салынгъан аз заманны ичинде яда узакъ заманны ичинде этилме герек ишлени чечмек учун гъаракат этмек;

— бирче юрюлежек ишлени мурадын англап, ортакъ ишни планлашды-

рып, сёйлешип, арагъа салып ойлашып салынган муратгъа етишмек учун

къаст этмек;

— башчылыкъ этме, тапшурувланы кютме, ирия болма, давлашыв, тюр-

тюшюв масъалаланы чечмеге гъазир болмакъ;

— оъзюне тапшурулган жаваплы ишни кютме гъазир турмакъ;

— ортакъ ишге оъзю этген къошумну къыйматлап билмек;

— берилген уългюге гёре ортакъ проектлени оътгерме гъазир болмакъ.

ПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

Охув йылны ахырына охувчу экинчи класны охувчусу уйренежек:

— охувну янгыз школадан къайры тюрлю-тюрлю яшав агъвалатларда
агъамиятын теренден англамакъ: адамны энчилик оъсювюнде охувну агъамия-
тын билмек, охув асарларда бизин ва оъзге халкъланы яшав-турушу, оъзтерече-
лиги, эдеп-къылыкъ булан байлавлу хасиятлары нечик суратланагъанны гёрсе-
тип бажармакъ;

— охув мердешлерин яратмакъ: башлап бувунлагъа гёре, сонг савлай сёз-
лени, гъарпланы ва бувунланы къутгъармай тюзюл гиччи текстлени англап
охумакъ (сёзлени къадары 40-дан аз болмасын; къыймат салынмай);
— бувунлагъа гёре охув къайдаларын уйренген сонг, сёзлени савлай
охумагъа уйренмек; бир минутну ичинде охулган текстдеги сёзлени къадары

40-дан аз болмасын (къыйматлар салынмай);

орфография ва пунктуация къайдаларын сакълап Ватангъа, яшлагъа, та-
биатгъа, агълюге багъышланган эки шиъруну гёнгюнден охумакъ;

— проза ва шиър асарланы айырып билмек;

— увуз яратывчулукъ ва чебер адабият булан байлавлу асарланы жанрла-
рын билмек (ёммакълар, чечеген ёммакълар, хабарлар, шиърлар);

— охулган яда авуздан айтылган тектни маънасын англамакъ; асарны

ичделиги булан байлавлу соравлагъа жавап бермек;

— текстни анализин этмек: текстни темасы, агъвалатланы тизимли гели-
шин токъташдырмакъ, асарны игитини келпетин суратламакъ, ону хасиятына

тюз къыймат бермек, текстни маънасына гёре соравлар салмакъ;

— гечилген терминлени, англавланы маъналарын билмек: авуз яратыв-
чулукъ тема, текстни башы, аслу маънасы, ичделиги, ёммакъ, автор, игити, ха-

бар, шиъру;

— охулгъан текстни анализ этивде ортакъчылыкъ этмек, оъзюню ойларын
айтмакъ, гечилген терминлени, англавланы къолламакъ (тема, автор, игит,

ичделик);

— кёп маъналы сёзлени тектден табып, оланы маъналарын англатмагъа,

маънадаш ва къаршыдаш сёзлени къолламагъа;

— тюрлю-тюрлю сёзлюклер булан пайдаланмагъа, охув китапны ахы-

рында берилген сёзлюк булан пайдаланма;

— авуздан тюз интонацияны къоллап диалоглар ва монологлар тизмеге

(берилген темагъа гёре 3—5 жумла таманлыкъ эте);

— охугъан текстге яда эшитген маълуматлагъа гёре авуздан яда язып

простой гъасиллер чыгъармагъа;

— текстни темасын токъташдырмакъ, темасына гёре огъар ат салмакъ;

— айры-айры берилген жумлаланы, текстни гесеклерин бир-бирине

ялгъап, текстлер тизмек;

— гечилген англавланы оъзюню сёзлери булан айтмакъ, шо англавланы

къоллап билмек

№	Тема уроков Дарсны темасы	Часы сагъат	Дата	
			По плану	По факту
1.	Хороший мальчик Ж. Керимов. Праздничный день. М. Атабаев. Яхшы яш. Байрам гюн.	1	04.09. 2024	04
2.	Хвала книге. К. Султанов. Смелая собака. Макътав болсун китагъа. Къоччакъ алабай	1	11.09.	11
3.	Пословицы и поговорки. Колыбельные песни. Айтывлар ва аталар сёзлери. Къакъакъ йырлар.	1	18.09.	18
4.	Игра в жмурки. Загадки Юмунчукъ. Чечеген ёммакълар.	1	25.09.	25
5.	Из детского журнала Ласточка. Яшланы Къарчыгъа журналындан.	1	02.10.	02
6.	Физминутка. Сказки Физкультура минутлар. Ёммакълар.	1	09.10	09
7.	Два брата. Сахар и соль. Агъа-ини. Шекер ва туз	1	16.10	16
8.	Лето и осень. Школа сороки. Яй ва гюз. Савусгъанны мактабы.	1	23.10	23
9.	Мужественный паша. Вратарь. Къоччакъ паша. Къапучу	1	30.10	30
10	Осень. Осенний лес. Гюз. Агъачлыкъда гюз.	1	13.11	13
11	Очень люблю. Я стану доктором Кёп сюемен. Мен доктор боложакъман.	1	20.11	20
12	Бабушка Арслана. У. Мантаева Арсланны ажайы	1	27.11	27
13	Восемь рыбок. Иса Сегиз чабакъ. Иса.	1	02.12	02
14	Один рассказ. А.Акаев.Долг. М.	1	09.12	09

	Темиров. Бир хабар.Борчубуз.			
15	Песня хороших ребят. С. Токболатов. Яхшы яшланы йыры	1	16.12	16
16	Кто сделает. К. Шамсутдинов. Дети и птицы. Ким этер. Яшлар ва кѳушлар	1	23.12	23
17	Деление молока. А. Кагабов. Клятва. Сют пайлав. Ант	1	30.12	30
18	Зима пришла. М. Атабаев. Катание на санках. Кѳыш гелди. Чана чабыв.	1	13.01. 2025	
19	Наша елка. Забавы зимы Кѳышны масхарасы. Бизин ёлка.	1	20.01	
20	Бараны. М. Атабаев. Кѳачкѳарлар.	1	27.01	
21	Спор друзей. А. Хажиев. Досланы давлашыву.	1	03.02	
22	Подарок отца. А. Хажиев. Атасыны савгѳаты	1	10.02	
23	Храбрый пес. И. Баматханов. Кѳоччакѳ алабай	1	17.02	
24	Храбрый летчик. Игит лѳтчик	1	24.02	
25	Первый снег. К. Султанов. Биринчилей явгѳан кѳар	1	03.03	
26	Родной язык.Кумыкская равнина. Кѳумукѳтѳюзюм. Ана тилим.	1	10.03	
27	Что такое Родина Ватан деген не затдыр	1	17.03	
28	Что дает нам корова.Храбрый ёж. Сыйыр бизге не бере. Кѳоччакѳ кирпичи.	1	07.04	
29	Весна пришла. Весна Язбаш геле. Язбаш.	1	14.04	
30	Чудовище.Чабан.	1	21.04	

	Аждагъа. Къойчу.			
31	Мурат и ворона. Мурат ва къаргъа.	1	28.04	
32	Молодой художник. Суратчы яш.	1	05.05	
33	Луна. С. Мамаева Ай-яй-яй	1	14.05	
34	Прекрасное лето. Б.Махамматов. Гёзель яй.	1	21.05	